

ALEVİLİK ÜZERİNE NİTEL BİR ARAŞTIRMA: BAYBURT ÖRNEĞİ*

A QUALITATIVE STUDY ON ALEVISM: THE CASE OF BAYBURT

ELİF OĞUZ**

Sorumlu Yazar

ADEM ERBAY***

RIFAT KALKAN****

DOĞUKAN ÖZPOLAT*****

Öz

Alevilik denildiğinde yeknesak bir toplum düşünülmesine rağmen birçok şehre ve bölgeye yayılmış Aleviliğin, birbirinden farklı düşüncelere sahip olduğu araştırmalar sayesinde gün yüzüne çıkmaktadır. Kültürü ve inancı yaşayan ve yaşatan kesimlere yönelik çalışmalar hem özgünlük yönünden hem de pratikteki yansımaları görebilmek açısından oldukça önem taşımaktadır. Bayburt nüfusunun çoğunluğunu Sünnî-Hanefî kesim temsil etmekte, küçük bir kısmını ise Aleviler oluşturmaktadır. Bayburt'ta yaşayan Aleviler bilimsel çalışmalara konu olmamıştır. Bu çalışma ile Bayburt ilinde bulunan sekiz Alevi köyünde yaşayan insanların Alevi inancıyla kültürel ve toplumsal bağlarının ortaya konulması, Sünnî halk ile iletişim biçiminin değerlendirilmesi ve gelecek kuşaklara inancın aktarılması gibi pek çok soruya cevaplar aranmıştır. Yöntem olarak nitel araştırma metodu, mülakat tekniği kullanılmıştır. Bu bağlamda Bayburt'ta bulunan Alevi köyler ziyaret edilmiş, buradaki insanlarla gerçekleştirilen mülakatlarla dinî yaşam, inanç ve kültürlerine dair bilgiler katılımcılardan elde edilmiştir. Çalışmamızda mülakat tekniğine uygun olarak Alevilerin tecrübeleri, kendilerini nasıl yorumladıkları, dünyalarını nasıl inşa ettikleri, deneyimlerine nasıl bir anlam yükledikleri anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Çalışma sonucunda Bayburt'taki Aleviliğin yalnızca ziyaretgâh gibi yerlerde dua edilen, ibadet ve erkândan kopulan, yeni nesillere aktarımında oldukça sorunlar barındıran bir durumda olduğu, kültürün ve inancın yok olma riskiyle karşı karşıya kaldığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İslam mezhepleri tarihi, Bayburt, Alevilik, İnanç, İbadet, Kültür.

Araştırma Makalesi / Künye: OĞUZ, Elif, ERBAY, Adem, KALKAN, Rifat, ÖZPOLAT, Doğukan. "Alevilik Üzerine Nitel Bir Araştırma: Bayburt Örneği". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 112 (Aralık 2024), s. 147-163. <https://doi.org/10.60163/tkcbva.1419833>

* Çalışmamız için Bayburt Üniversitesi Rektörlüğü Etik Kurulu'ndan 29.03.2023 tarihli, 5. Oturum, 95 numaralı karar sayısı ile etik kurulu izni alınmıştır. Ayrıca bu çalışma "Bayburt'un Görünmeyen Yüzü: Alevilik" ismiyle TÜBİTAK 2209/A Üniversite Öğrencileri Araştırma Projeleri Destekleme Programı kapsamında desteklenmiştir. Proje, 9.11.2023 tarihinde "Bayburt'un Görünmeyen Yüzü: Alevilik" isimli öğrenci paneli ile Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerine aktarılmıştır.

** Arş. Gör., Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Kelam ve İtikadî İslam Mezhepleri Bölümü, Bayburt, E-mail: oguz.elif93@gmail.com, ORCID: 0000-0002-6823-4255

*** Lisans Öğrencisi, Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bayburt, E-mail: ademerbay059@gmail.com, ORCID: 0009-0004-9332-9215

**** Lisans Öğrencisi, Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bayburt, E-mail: davutali1908@gmail.com, ORCID: 0009-0007-5197-754X

***** Lisans Öğrencisi, Bayburt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Bayburt, E-mail: dogukanozpolat467@gmail.com, ORCID:0009-0001-8145-7584

Abstract

Although a uniform society is thought of when it comes to Alevism, it is revealed through research that Alevism, which has spread to many cities and regions, has different ideas from each other. Studies on the segments that live and perpetuate the culture and faith are critical regarding authenticity and seeing the reflections in practice. Most of the population of Bayburt is Sunni-Hanafi, and a small part of it is Alevis. Alevis living in Bayburt has not been the subject of scientific studies. This study sought answers to many questions, such as revealing the cultural and social ties of the people living in 8 Alevi villages in Bayburt province with the Alevi faith, evaluating the communication style with Sunni people, and transferring the trust to future generations. The qualitative research method, the interview technique, was used. In this context, Alevi villages in Bayburt were visited, and information about religious life, faiths, and culture was obtained from the participants through interviews with the people in these villages. In our study, by the interview technique, we tried to make sense of the experiences of Alevis, how they interpret themselves, how they construct their world, and how they attribute meaning to their experiences. As a result of the study, it has been determined that Alevism in Bayburt is in a situation where Alevism is prayed only in places such as visitation centers, where it is detached from worship and manners, where there are many problems in its transmission to new generations, and that the culture and belief face the risk of extinction.

Key Words: History of Islamic Sects, Bayburt, Alevism, Faith, Worship, Culture.

Giriş

Alevilik, Hz. Muhammed ve soyuna (Ehl-i Beyt), özellikle de Hz. Ali ve ailesine derin sevgi ve saygı barındıran, Anadolu insanının inancına verilen isim olarak karşımıza çıkmaktadır. (Subaşı, 2003, 175) Alevilik kavramı, 19. asrın sonlarından itibaren, Anadolu’da yaşayan Kızılbaş, Bektaşî, Tahtacı, Çepni, Sıraç vs. gibi grupları ifade etmek için kullanılmaktadır. (Onat, 2009, 23,24) Bugün Anadolu’da Alevi adıyla anılan gruplar, Tunceli, Amasya, Tokat, Çorum, Sivas, Erzincan, Malatya ve Kahramanmaraş illeri ve son yıllardaki göçlerle birlikte de İstanbul, Ankara ve İzmir gibi büyükşehirlerde yaşamaktadır. (Üzüm, 2002, 25/550)

Alevilik, tarihî, sosyo-kültürel, dinî ve siyasî pek çok açıdan araştırılan, Türkiye’de son yılların en fazla tartışılan konularından birini oluşturmaktadır. Günümüz Aleviliği kendi yazılı ve sözlü kaynakları üzerinden tanımlanmadığı için pek çok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunları şu şekilde sıralayabiliriz; tarihi olarak büyük kırılmalar ve dönüşümler yaşayan Alevilik, tek bir oluşum olmaktan çıkmış, birden fazla çeşidi türemiştir. Aleviliğin İslam’dan bağımsız bir dinmiş gibi inşa etme ve bu inancın Türkiye’de azınlık durumunda olduğu algısı oluşturulmaya çalışılmıştır. Aleviliğin Diyanet’te temsil edilmesi problemi, özellikle cemevlerinin dinî ve hukuki konumunun belirsizliği tartışma konusu edilmiştir. Aleviliğin “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” dersinin müfredatına nasıl ekleneceği konusu da ayrı tartışma konusu olmuştur. (Kutlu, 2008, 11) Bu perspektifler doğrultusunda Türkiye’deki Aleviliğin gelişim dönemi üç gruba ayrılmaktadır: Birinci grup, Aleviliğin oluşum ve gelişim dönemini içeren ve Kızılbaşlık olarak tanımlanan dönem; ikinci grup, heterodoks özelliklere sahip olan ve kendine ait ritüelleriyle Sünnilerden ayrılarak yaşanan tarihî süreçtir. Üçüncü grup ise tarihsel Aleviliğin modernleşme sürecindeki konumudur. (Subaşı, 2003, 176,177)

İslam kültür ve medeniyeti içerisinden neşet etmiş olan Anadolu Aleviliğini, tarihsel olarak diğer dinlerden etkilendiğini ortaya koymak Aleviliği anlamamızda faydalıdır. Ancak Aleviliği diğer din ve kültürlerle indirgeme ve aynileştirme çabası, tarihî gerçeklerden ve toplumsal boyutundan soyutlanan hayalî Aleviliklerin meydana gelmesine sebep olmaktadır. (Kutlu, 2012, 578) Bu hayalî Alevi kültür ve inançların

önlenebilmesi için bölgesel çalışmalar oldukça önem taşımaktadır. Zira kültürü ve inancı yaşayan ve yaşatan kesimlere yönelik çalışmalar hem özgünlük hem de pratikteki yansımaları görebilmek açısından oldukça mühimdir.

Bayburt nüfusunun çoğunluğunu Sünnî-Hanefî kesim temsil etmekte, küçük bir kısmını ise Aleviler oluşturmaktadır. Çoğunluğunu Sünnîlerin oluşturduğu toplumda Aleviliğin dinî hayata etkisi, insani ilişkilere yansması ve şehrin yapısına sirayeti gibi konular nitel ve nicel çalışmalarda araştırma konusu edilmemiştir. Bayburt ile ilgili yapılan çalışmalar daha çok âşıklık kültürü, bölgedeki Alevilerin geçim kaynakları, etnografik inceleme üzerine olmuştur. Bayburt özelinde yapılan çalışmalar incelenmiş ve Aleviliğin dinî konumu, Sünnî toplum ile ilişkisi, Alevilerin sözlü ve yazılı kaynaklarının analiz edilmesi gibi çalışmaların olmadığı fark edilmiştir. TÜBİTAK 2209/A destekli araştırmamızın amacını tam da yukarıda zikrettiğimiz boşluk oluşturmaktadır. Bayburt ilinde bulunan Alevi köylerinin tespit edilmesi, buralarda yaşayan insanların Alevi inancıyla kültürel ve toplumsal bağlarının ortaya konulması, Sünnî halk ile iletişim biçiminin değerlendirilmesi ve gelecek kuşaklara inancın aktarılması gibi pek çok soruya cevaplar aranmıştır.

Türkiye’de özellikle sosyal bilimler alanında Alevilik ile ilgili çok fazla çalışma yapılmaktadır. İslam mezhepleri tarihi bilim dalı içerisinde de Alevilik konusunda çalışmalar yapan birçok araştırmacı yetişmiş, bu araştırmacıların çalışmaları ile Türkiye’nin dört bir yanındaki Alevilik çeşitleri incelenmiş, böylece de bölgesel Alevilik konularında ciddi ilmi yekûn sağlanmıştır. Adıyaman Aleviliği, (Tanrıverdi, 2018; Dalyan, 2022) Tokat Aleviliği, (Turan - Üçer, 2005) Sivas Aleviliği, (Bozkuş, 1999) Erzincan Aleviliği, (Babür, 2018) Çorum Aleviliği, (Banaz, 2020) Tunceli Aleviliği (Tuğrul, 2006) gibi pek çok ile özgü çalışmalar literatüre eklenmiştir. Bu illere özgü çalışmalar sayesinde az çok farklı Alevilik anlayışları ve bu anlayışlar arasındaki dinî metinlere, ibadetlere, Diyanet’e ve siyasete yaklaşım şekilleri ortaya konulmuştur. Alevilik denildiğinde yeknesak toplum düşünülmesine rağmen birçok şehre ve bölgeye yayılmış Aleviliğin, birbirinden farklı düşüncelere sahip olduğu, bu araştırmalar sayesinde gün yüzüne çıkmıştır. Bayburt’taki Alevilik ise literatürde çalışma konusu edilmemiştir.

Çalışmamızda yöntem olarak nitel araştırma¹ metodu kullanılmıştır. Gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemleri arasından mülakat yöntemi, bu araştırmada tercih edilmiştir. Böylece Bayburt’ta Alevilerin durumuna dair tespitler, gerçekçi ve bütüncül bir şekilde ortaya konulmuştur. Bu çalışmada nitel araştırma metodunun yöntemine uygun olarak Alevilerin tecrübeleri, kendilerini nasıl yorumladıkları, dünyalarını nasıl inşa ettikleri, deneyimlerine nasıl bir anlam yükledikleri anlamlandırmaya çalışılmıştır. Bu yöntemin esas amacına uygun olarak araştırmacının değil, Bayburt’taki Alevilerin penceresinden onların Alevilik anlayışı ve kültürü tanımlanmıştır.

Gerçekleştirdiğimiz mülakatlarda² Bayburt’taki Alevilerin yaşadığı toplumsal dönüşümler ve içlerinde buldukları kültürle etkileşimler, yarı yapılandırılmış sorular (Demir, 2014, 291) çerçevesinde derinlemesine yapılan analizler aracılığıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Görüşmeler esnasında katılımcıların izinleri alınmıştır. Bu mülakatlar; kişilerin Alevilik hakkındaki bilgilerini, eskilerden edindikleri öğretilerini, yazılı kaynaklarının kullanımı gibi genel sorular üzerinden olmuştur. Genel soruların ardından Alevilerin, Bayburt ili içerisindeki toplumsal

1 Nitel araştırma metoduna yönelik ayrıntılı bilgi için bkz. (Yıldırım - Şimşek, 2021; B. Merriam, 2018)

2 Mülakatlarda veri toplama başlangıç tarihi 15. 08. 2023, bitiş tarihi: 24.08.2023’dür.

hayatta karşılaştıkları zorluklar, dinî ve kültürel dönüşüm yaşayıp yaşamadıkları, diğer Alevi kültürlerle olan etkileşimin olup olmadığı gibi sorular ile görüşmeler detaylandırılmıştır. Çalışmanın evrenini görölme sıklığı, duyarlılık ve kitle büyüklüğü dikkate alınarak, Bayburt'ta yaşayan yerli Alevi halk ve yaz aylarında gelen gurbetçi Alevi halk olarak belirlenmiştir. Söz konusu evren içerisindeki katılımcılar, “kartopu örnekleme”³ yöntemiyle seçilmiştir. Kartopu örnekleme ile araştırmacı, kendisine ulaşılması yakın durumu seçmiştir.⁴

Araştırmamız, kaynak kişilerle yapılan mülakatlar sonucunda elde edilen bilgilerden oluşmaktadır. Bu bilgiler mülakatlar için hazırlanan sorulara verilen cevapların izin veren katılımcılardan ses kaydı, izin verilmeyen durumlarda not alınması ile kayda geçirilmiştir.

Mülakatlar için köylere gitmeden önce köy muhtarları ile iletişime geçilmiş, görüşme yapılacak kişileri organize etmesi için kendilerinden yardım talep edilmiştir. Köye gidildiğinde muhtarların veya yönlendirdikleri isimlerin mihmandarlığında 25 kişiyle görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Mülakatlar sırasında elde edilen kayıtların deşifresi yapılmış, etik ilkeler gereğince analizleri yapılarak, bilimsel çalışmaya dönüştürülmüştür.

1. Bayburt'ta Alevilik

Bayburt, Doğu Karadeniz bölgesinde bulunan bir şehirdir. Doğusunda Erzurum, batısında Gümüşhane, kuzeyinde Trabzon ve Rize, güneyinde ise Erzincan bulunmaktadır. Soğanlı, Vavuk, Otlukbeli ve Kop Dağları ile çevrilidir. Kış ayları çetin geçmektedir. İki ayrı ilçesi ile Türkiye'nin en küçük şehri olma özelliğini taşımaktadır.

Bayburt'taki Alevi köyler, şehrin merkezine ve ilçelerine bağlı bulunan sekiz köyden oluşmaktadır. Bu köylerin genellikle dağın yamacına yakın, rakımın yüksek olduğu yerlerde bulunduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Bu köylerde insanlar daha çok hayvancılıkla geçimlerini sağlamaktadırlar. Köylerden göç, genellikle İstanbul, Ankara ve yurtdışına olmaktadır. Bu köylerin eski ve yeni isimleri ve şehir merkezine uzaklıkları aşağıdaki tabloda verilmiştir.

	Eski Adı	Yeni Adı	Şehir merkezine uzaklığı
1	Gülalihayık	Damlıca	55 km.
2	Ağği	Dikmetaş	48 km.
3	Doğanaslan	Otlukbeli	55 km.
4	Lipana	Yaylalar	29 km.
5	Mağara	Yeniköy	38 km.
6	Maçur	Harmanözü	14 km.
7	Çepe	Demirşık	22 km.
8	Herortu	Kıratlı	23 km.

3 Bu yaklaşım araştırmacının problemine ilişkin olarak zengin bilgi kaynağı olabilecek birey veya durumların saptanmasında özellikle etkilidir. Süreç ilerledikçe elde edilen isimler veya durumlar tıpkı bir kartopu gibi büyüyerek devam edecek, belirli bir süre sonra belirli isimler öne çıkmaya başlayacak, araştırmacının görüşmesi gereken kişi sayısı veya ilgilenmesi gereken durum sayısı azalmaya başlayacaktır. (Yıldırım - Şimşek, 2021, 119)

4 Proje Mart 2023'de kabul almıştır. O dönemde ülkemizde asrın felaketi olan Kahramanmaraş depremi yaşandığı için Alevi köylere gidilerek mülakat yapılması takvimi, yaz aylarına aktarılacak durumunda kalmıştır.

Mülakatlarda Bayburt Alevilerinin yaşadıkları bu köylerdeki insanların çoğunluğunun köken olarak Tunceli'den⁵ göçmüş oldukları bilgisine ulaşılmıştır. Tunceli haricinde gelenlerin ise bir kısmı Bayburt'un Pulur köyünden, bir kısmı Erzincan Avuçanlar Ocağı'ndan, bir kısmı Orta Asya'dan, bir kısmı da Muş'tan geldiklerini dile getirmişlerdir. Bazı köylerde Zazacanın hâlen yaşatıldığı ve köy içerisinde kullanıldığı da katılımcılar tarafından aktarılmıştır.

Bayburt'ta bulunan sekiz Alevi köyünün yedisinde cemevi bulunmaktadır. Yaşayan bir dede olmadığı için civar şehirlerden -özellikle de Erzincan'dan- dede geldiğinde cem yapabildikleri katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Cemevlerini sadece ibadethane olarak değil, aynı zamanda cenaze yemeklerinin verildiği, hayır amaçlı yemek dağıtmak isteyen insanların yemek verdiği, sosyo-kültürel dayanışmanın sağlandığı yerler olarak kullandıkları da ayrıca belirtilmiştir.

Alevi köylerine yapılan ziyaretlerde "Kızılbaşlar diyarına hoş geldiniz.", "Kızılbaş da denir bizlere." gibi söylemlerle karşılaşmıştır. Bu köyler arasında Kızılbaş ismine yönelik bir tepki olmadığını,⁶ köylüler arasında kabul gören bir kavram olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Aynı şekilde köylüler arasında Caferliğin de kabul gördüğünü söyleyebiliriz.

1.1. Bayburt'taki Alevilerin Dinî İnançları

Türklerin İslamlaşma süreciyle ilişkilendirilen sosyo-kültürel farklılaşma hadisesi olarak değerlendirilebilecek olan Alevilik, göçebe ve yarı göçebe bir yaşam tarzını benimseyen Türkmen boyları arasında ortaya çıkmıştır. 13. yüzyılda Moğollarla yaşanan hadiseler sonucunda Türkmen topluluklarının Anadolu'ya göç etmesiyle Alevilik düşüncesi Horasan ve İran coğrafyası üzerinden Anadolu'ya gelmiştir. (Yıldız, 2021, 175)

Aleviliğin inançla ilgili düşüncelerinin temelinde "Hak-Muhammed-Ali" anlayışı bulunmaktadır. (Yıldız, 2021, 175; Ünlüsoy, 2020, 176) Bazen "Allah-Muhammed-Ali" bazen de "Hak-Muhammed-Ali" şeklinde ifade edildiği görülen bu kavramın, Alevi edebiyatında "üçler" şeklinde deyişlerle yer edindiği görülmektedir. Bu üçlemede Hakk'ın yaratıcı olan "Allah"a, Muhammed'in "nübüvvet"e, Ali'nin de tasavvuftaki "velayet"e karşılık geldiğini söylemek mümkündür. (Yıldız, 2021, 180)

Görüşme yaptığımız bir katılımcının kendi inancını şu şekilde tanımlaması dikkat çekicidir:

"Alevilik din falan değil, Alevilik Ali taraftarlarına yani 'Allah'ın Aslanı Ali'yi sevenlere tarihte Alevilik denilmiştir. Alevilik demek Allah'ı bir bilen, Hz. Muhammed'i Allah'ın elçisi olarak gören, Kur'an-ı Kerim'i İslam anayasası olarak bilen, Hak-Muhammed-Ali yolunda yürüyen bir toplumdur. Biz Allah'ın meleklerine, kitaplarına inanırız. Yani biz ilk olarak Peygamberimiz'in ümmetiyiz, gelen bütün 124 peygambere, sahabeye saygı duyan bir toplumuz. Bugün İsa gelmişse Hristiyan alemine 900 yıl peygamberlik yapmış, Hz. Musa, Hz. Davut, son peygamberimiz Hz. Muhammed gelmiş; onlara inanan, saygı duyan ve onun gösterdiği ışıkta yürüyen bir toplumuz." (K1, Kişisel Görüşme, 15 Ağustos 2023).

5 Görüşmeler esnasında katılımcıların bir kısmının Dersim ismini kullandıklarını da belirtmemiz gerekmektedir.

6 Kızılbaş isminin kullanımı ve tarihi süreci için bkz. (Erkan, 2016) Kızılbaş isminin kullanımındaki tepkinin tarihi süreci için bkz. (Ekinci, 2010, 222; Bodrogi, 2017, 13,14)

Alevi kimliğine sahip insanlarla görüşmelerimiz sonucunda kendilerinin Ali'yi ilahlaştırmakla itham edildiklerini ancak bunun yanlış olduğunu belirttiklerini şu sözlerde görüyoruz:

“Yolumuz Hak-Muhammed-Ali yoludur. Dinimiz birdir. Bazıları Hz. Ali'nin Peygamber olduğunu söyleyebilir, yansıtabilir bizler bunu kabul etmiyoruz. Son Peygamber Hz. Muhammed Mustafa'dır (sav).” (K1, Kişisel Görüşme, 15 Ağustos 2023).

“Hak-Muhammed-Ali yolundan geliyor. On İki İmam efendilerimizin yolundan geliyoruz. Kimileri diyorlar ki Ali'yi Peygamber'den üstün tutuyorlar, haşa öyle bir şey yok. Yani bizim rehberimiz Hz. Muhammed'dir, Pirimiz Ali'dir. Yolumuz On İki İmam yoludur.” (K13, Kişisel Görüşme, 20 Ağustos 2023).

Alevi düşüncesi içerisinde özel bir öneme sahip olan Hz. Ali'nin, çok sevildiği, ona aşırı hürmet gösterildiği bilinmektedir. Buradaki sevginin Hz. Ali'ye tanrılık atfedildiği gibi bir anlama çıkamayacağı, ona duyulan sevginin manevi bir sevgi ve hürmetten oluştuğunu (Yıldız, 2021, 180) dile getirmemiz gerekmektedir.

Aleviler arasında On İki İmam anlayışının da önemli bir yeri bulunmaktadır. Katılımcılara On İki İmam anlayışına ilişkin bilgileri sorulduğunda, imamların isimlerinin sayıldığı, bu kişilerin Peygamber'in torunları olduğu, nikâhın geçerli olması için de On İki İmam'ın isimlerinin sayılması gerektiği ifade edilmiştir. Cemevlerinde On İki İmam'ın fotoğraflarının olduğu, kendilerine çok saygı duyulduğu gözlemlenmekle birlikte, bilgi yönünden katılımcıların zayıf olduğunu da söylememiz mümkündür.

Alevi anlayıştaki Hz. Ali'yi önceleyen sahabe algısı, (Kaplan, 2019, 153) Bayburt'ta yaşanan Alevilikte de aynı şekildedir. Katılımcılardan birinin anlattığı şu hikâye Hz. Ebû Bekir ve Hz. Ömer algısının Aleviler nezdinde ne durumda olduğunu göstermesi bakımından önem taşımaktadır:

“Dört halifeyi bir kefeye koyamayız. İslamiyet Hz. Ali'nin omuzlarında filizlenmiştir. Ömer 42 yaşında Müslüman olmuştur. 42 yaşına kadar kızlarını diri diri gömen, şarabın iyisini içen biriymiş Ömer. Çağrı filminde izliyoruz. Peygamber'i öldürmeye gidiyormuş. Osman, Emevî soyundan gelmektedir; Peygamber soyundan gelmiyor. Ebû Bekir, Mekkeli müşriklerin lideridir. Mekke'den Medine'ye hicret ederken Hz. Ali, Peygamber'in yatağına yatıyor. Peygamber neden Ebû Bekir'e gel yatağa yat demiyor da 14 yaşındaki Hz. Ali'ye diyor. Hicret ederken Peygamber ile Ebû Bekir mağaraya giriyor. Peygamber Efendimizi görmek için yıllar önce o mağaraya gidip bekleyen bir yılan vardı. Ebû Bekir yılanın Peygamber'i görmesini engellemiş. Yılan yüzünden de müşriklere haber edemiyor. Biz buradayız diye yoksa yakalatacaktı. Ebû Bekir ayağını uzatıyor, müşrikler görsün diye, yılan o sırada ısıyor Ebû Bekir'i.” (K3, Kişisel Görüşme, 17 Ağustos 2023).

Anlatılan bu hikâyenin, ilmî değerinin olup olmadığından ziyade, Alevilik düşüncesindeki sahabe algısının sözcüklere dökülmüş hâli olarak mülakatımız esnasında kayıtlara geçirilmiş olması önem taşımaktadır. Görüldüğü üzere sahabe algısı geçmişte olduğu gibi kötü söylemler üzerine inşa edilmeye devam etmektedir.

Mülakatlarımız sırasında Alevilerin inançlarını öğrendikleri yazılı bir kültürü olup olmadığını sordüğümüzde genel olarak şu cevaplarla karşılaşmaktayız:

“Sözlü olarak aktarıyoruz, aile içinde öğreniyorlar.”

“Geleneğimizi sözlü olarak aktarıyoruz. Ne kadar doğru anlatıldığı tartışılır. Yazılı kaynağımız yok.”

“Yazılı bir kaynağımız yok bizler geleneklerimizi sözlü olarak öğrendik; çocuklarımıza ve gençlerimize sözlü olarak aktarıyoruz.”

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere Aleviler kendi kültür ve inançlarını sözlü/ şifahi yol ile aktarmaktadırlar. Mülakatlar esnasında Alevi yazılı kültürüne ait buyruklardan, cenknamelerden⁷ bahsedilmemesi bizler için şartırcı olmuştur.

1.2. Bayburt'taki Alevilerin İbadet Anlayışları

Alevi topluluklarında İslam dininde var olan namaz, zekât, oruç, hac ve kurban gibi ibadet ve ritüellerin reddedilmediği görülmektedir. Ancak Alevi topluluklarında bu ibadet ve ritüellere karşı ya kayıtsız ya nötr kalındığı ya da bu ibadet ve ritüellerin farklı şekilde anlaşıldığı gözlemlenmektedir. (Yıldız, 2021, 187; Üzüm, 2007, 136)

Aleviler, namaz ibadetine olumsuz bir tavır takınmamakla beraber, daha ilgisiz ve kayıtsız bir tutum sergilemektedirler. (Üzüm, 2007, 137) Bayburt'un Alevi köylerinde yaptığımız mülakatlarda yer alan namaz ibadetine ilişkin şu sözler bu konuyu destekler niteliktedir:

“Namazın bizler için bir vakti yoktur, nerede istersek orada Allah'a döner namazımızı kılarız. Namaz bizim için budur. İbadetler konusunda Sünnî kesimi eleştiriyoruz. Mesela Bayburt merkeze gittiğimizde ezan okununca ellerine kartonunu alan caminin bahçesine serip namazını kılıp sünnetini kılmadan tesbihatını yapmadan kaçıp gidiyorlar. Hani Peygamberin sünneti nerede kaldı. Senin Peygamber sevgin nerede kaldı?” (K3, Kişisel Görüşme, 17 Ağustos 2023).

“Biz neden namaz kılmıyoruz? Peygamber dünyadan göç ettikten sonra Allah'ın Aslanı olan Hz. Ali Efendimize Ebû Bekir, Osman, Ömer taraftarları o kadar iftira ettiler ki, camilerin kapılarına yazmışlar ki Ehl-i Beyt'in yüzüne tükürmeyen, Ehl-i Beyt'i aşağılamayan bu camiye girmesin! Aleviler bundan dolayı camilerden kaçmışlardır.” (K1, Kişisel Görüşme, 15 Ağustos 2023).

Bayburt'un Alevi köylerinde yapılan mülakatlarda cenaze namazlarına ilişkin Sünnîlikteki gibi bir uygulamanın kabul gördüğünü, namaz yönünden farklılık olmadığı ancak On İki İmam'ın isimlerinin sayılması yönüyle Sünnîlerin cenaze namazından ayrıldıkları katılımcılar tarafından dile getirilmiştir.

“Cenaze olduğu zaman bizde hak döşegi derler, oraya uzatılır oradan morga götürülür. Yakınları beklenir, yakınları gelir yıkanmaya alınır. İslami usullere göre üç defa sağa, üç defa solundan su dökülür. Sonra abdesti aldırılır ardından yakınları gelip, helallik suyu dökerler. Ondan sonra kefenlenir erkeğin kefeni üç parça, kadınlarınki beş parçadır. Sonra cenaze namazına geçilir. Peygamber Efendimize salavat getirilir, tekbir getirilir, On İki İmam efendilerimizin isimlerini anarız. Sonra helallik alırız, ardından dört tekbirle cenaze namazı kılınır. Ardından cenaze alınıp sağ tarafına yatacak şekilde kabre konulur ve Kur'an-ı Kerim okunur. Taziyeler başlar, bizde hayır yemeği vardır. Ölünün hayrına dışarıdan gelen misafirler yedirilir ve cenaze işlemi sona erir. Yedi gün sonra yedisi verilir, kırkı verilir bir senesi dolduğunda mezarı ziyaret edilir. Fakire fukaraya hayrı verilir. Bizde ölümlere hizmet yaygındır.” (K13, Kişisel Görüşme, 2023).

Aynı zamanda Alevi Dede bulunmaması ve cenaze namazı kıldırarak yetkin bir kişinin olmaması nedeniyle de bazı köylerde cenaze namazlarına müftülükten istenen Sünnî imamların gelmesi ile cenazelerin kaldırıldığı ifade edilmiştir. Bu açılarından

7 Bu konuya ilişkin detaylı bilgi için bkz. (Kaplan, 2019)

cenaze namazının kılınması konusunda Sünnî akideyle birleştikleri sonucunu çıkarmak mümkündür.

Ramazan orucu, tüm Müslümanlar tarafından kabul edilen ibadet biçimlerindedir. Alevilik içerisinde diğer ibadetlerde olduğu gibi oruç ibadetinde de mesafeli ve serbest bir yaklaşım sergilenmektedir. (Üzüm, 2007, 141) Nitekim Bayburt Alevileri ile yapılan görüşmelerde Ramazan orucunu inkâr etmedikleri, ancak 30 gün boyunca oruç tutmadıkları, genellikle bu ayda 3 gün oruç tuttıkları bilgisine ulaşılmıştır.

“Biz muharrem orucunu tutarız, ramazan orucunu da 3 gün tutarız. Bir ay tutarlarda oluyor ama genelde 3 gün tutuyoruz. Çünkü niye tutarız ramazan demek ayın ismi demek, ramazan ayı, Kur’ân-ı Kerim’in Peygambere geldiği aydır.” (K8, Kişisel Görüşme, 18 Ağustos 2023).

Bu ifadelerden Ramazan orucunun isminden kaynaklandığını, 3 gün oruç tutarak bu ibadeti eda ettikleri inancının hasıl olduğu anlaşılmaktadır. Görüşmeler sonucunda Aleviler için Muharrem orucunun oldukça önemli olduğu, bu orucun farz kabul edildiği dile getirilmektedir. Aynı zamanda Aleviler için Hızır orucunun da ayrı bir öneme haiz olduğunu belirtmemiz gerekmektedir. Hızır orucunun Kur’ân-ı Kerim ve Ehl-i Beyt kaynaklı olduğu fikrindedirler. (Maden, 2017, 122) Nitekim Bayburt Alevileri Hızır orucunu da mutlaka tuttıklarını belirtmişlerdir.

“Muharrem orucunu 12 gün tutarız. Bir de bizim Hızır orucumuz var, Hızır orucunu 3 günde 5 günde tutanlar var. Hızır kimdir, Hızır’ın babası da nemrut zamanında zalim bir insanmış. Nemrut bir rüya görür, rüyasında bir çocuk kalkıp senin tahtını yıkacak denir. Nemrut bu sene doğan bütün çocukları katledileceğine dair emri verir. Hızır’ın annesi çocuğunu kurtarmak için bir bez parçasına sarıp, bir mağaraya bırakıyor. Bir çoban hayvanlarını otlatırken bir koyun öğlen vakti olduğu zaman sürüden ayrılır ve mağaraya gidip Hızır’ı emzirir. Koyunun sahibi çobana diyor ki sen benim koyunumu neden sağlıyorsun. Çobanda diyor ki ben senin koyununu hiç sağlamıyorum. Aylar geçiyor ve bir gün öğlen vakti bakıyorlar ki koyun sürüden ayrılıp bir mağaraya gidiyor. Orada bir çocuğu emziriyor. Bizim kaynaklarımıza göre ab-ı hayat suyunu içtiği için Hızır (a.s.) ölümsüzdür. Çünkü ab-ı hayat suyunu içen ölümsüzdür. Karada, denizde, havada Hızır (a.s.) yaşıyor. Dara düşenlere yetişir.” (K1, Kişisel Görüşme, 15 Ağustos 2023).

“Muharrem ayında 12 gün oruç tutulur 13. gün kurbanlar kesilir. Dede varsa cem ibadeti yerine getirilir. Aşureler pişirilir topluca mezarlığa yürürüz. Muharrem ayı farzdır. Dört haram aydan biridir. Muharrem ayını 12 imamlara nazaran 12 gün tutuyoruz. Hızır orucu 13-14-15 Şubat’ta tutulur, 5 gün tutan da vardır.” (K13, Kişisel Görüşme, 20 Ağustos 2023).

“Muharrem ayı var 12 gün oruç tutuyoruz 12. gün aşure çorbası pişiriyoruz. Kurbanı olan kurban kesiyor.” (K25, Kişisel Görüşme, 24 Ağustos 2023).

“12 gün Muharrem ayında, 3 gün de Hızır orucu tutuyoruz.” (K18, Kişisel Görüşme, 16 Ağustos 2023).

Alevi kesimde kurban ibadeti de ayrı bir öneme sahiptir. (Yıldız, 2021, 194) Özellikle cem törenlerinin kurbandsız gerçekleşmesi pek mümkün gözükmemektedir. (Üzüm, 2007, 154) Kurban ibadetine yönelik şu ifadeler dile getirilmiştir:

“Kurban Bayramı’nda da erkân yapıyoruz. Saz çalıyoruz, 2 rekât bayram namazımızı kılıyoruz. Ondandır kurbanı olan kurbanını kesiyor. Tekbirimizi getirip kurbanımızı kesiyoruz, Sünnilikten bir farkı yok. Genellikle biz kurbanı kestikten sonra dağıtırız eve hiç sokmayız. Kurbanın Türkçe anlamı Allah’a yakınlıktır.” (K13,

Kişisel Görüşme, 20 Ağustos 2023).

“Mesela perşembeyi cumaya bağlayan gece cem yapıyoruz. O gece gözcü vardır bütün insanlara haber verir. Ondan sonra lokmalar pişirilir kurbanı olan kurban keser ve dağıtır.” (K1, Kişisel Görüşme, 15 Ağustos 2023; K16, Kişisel Görüşme, 23 Ağustos 2023).

Kurban ibadetinin ziyaretgâhlarla da yakın ilişkisi olduğu bilinmektedir. Zira Alevi inancında ziyaretgâhların önemli bir ayrıcalığı vardır. Bayburt Alevileri ile yaptığımız görüşmelerde ziyaretgâh kabul edilen yerlerde kurban kesildiği bilgisi katılımcılar tarafından şu sözlerle ifade edilmiştir:

“...Ziyaretgâha Kanlı Tepe adı veriliyor. Kurban bayramlarında, Muharrem ayında bu mevkie kurbanlar getirilip kesilir ve cem yapılır.” (K15, Kişisel Görüşme, 22 Ağustos 2023).

Kurban ibadetine ilişkin bilgi verdikten sonra, bu ibadetle de ilişkili olan ziyaretlerden burada bahsetmemiz yerinde olacaktır. Aleviler için ziyaret anlayışı türbe veya yatırlardan ibaret değildir. Alevi inanç kültüründe yer-su kültü, dağ kültü, taş-kaya kültü, ağaç ve orman kültürünün önemli bir yeri vardır. Buralara yapılan ziyaretlerde, hasta olanların şifa bulması, evlenemeyenlerin kısmetinin açılması, çocuğu olmayanların çocuğunun olması gibi birtakım amaçlar bulunmaktadır. (Turan - Üçer, 2005, 66) Bayburt'un Alevi köylerine gidildiğinde hemen hemen her köyün kendine ait bir ziyareti/ziyaretgâhı olduğu görülmüştür. Bu ziyaretlerin bir kısmının hikâyesi, mülakat yapılan kimseler tarafından bizlere aktarılmıştır. Hikâyelerden bir kısmının Bayburt etnografya veya halk inanışları çalışmalarında bulunmaması araştırmamızın öne çıkan önemli yanlarından. Literatürde karşımıza çıkmayan hikâyeler şunlardır:

“Köyde üç tane ziyaretgâhımız var. Birisi cemevinin içerisindeki yatır. Lokmalarımızı cemevinde döküyoruz. İkincisi de köy girişinde bulunan ziyaretgâh, ismi ‘Yol Bekçisi’. Yapılma sebebi ise bizim köyü basmaya gelmişler. Köyün girişindeki uçurumdan bir kaya parçası kopmuş yola gelmiş. Kimse cesaret edip geçememiş yolu o zamandan beri o kayanın düştüğü yere ‘Yol Bekçisi’ denilmiş. Bu olay çok önceden yaşanmış, bizler babamızdan duyduk babalarımız da dedelerimizden duymuş.” (K16, Kişisel Görüşme, 23 Ağustos 2023; K17, Kişisel Görüşme, 23 Ağustos 2023).

“2000’li yılların başında yapılan cemevi aslında öncesinde normal müstakil ev olarak inşa edilmiş. Evde iskân eden kimseler evin kapısının kilitlenmediğini, kilitleseler bile açıldığını hatta geceleri bacadan birinin seslenip kapıyı açmasını söylediğini duyduklarını aktarmış ve evlerini cemevi olarak bağışta bulunmuşlar. O günden beri cemevindeki bu yatıra saygı duyuluyor.” (K16, Kişisel Görüşme, 23 Ağustos 2023).

“Kanlı Kaya denilen mevki 300 metre yüksekliğindeki kayalıklardan oluşuyor. Efsaneye göre 40 atlı gece yolculuk yaparken dörtlü ile ilerliyorlarmış, içlerinden bir at ise körmüş, uçurumun önüne gelince 39 atlı atı ile düşerken kör at ilerlemeyip sahibi ile sağ kalıyor, ardından o tepeye ‘Kanlı Tepe’ adı veriliyor. Kurban bayramlarında Muharrem ayında bu mevkie cem yapıp, ardından da kurbanlar getirilip kesiliyor.” (K21, Kişisel Görüşme, 21 Ağustos 2023).

“Köy, ilk olarak eski bir çınar ağacını ziyaret olarak kullanıyordu. Bir gün köye yeni gelen çoban kış ayında yakmak için çınar ağacını keser. Sabah uyandığında her tarafının yara olduğunu ve dağdan aşağı evine doğru yılan sürüsünün indiğini görür. Bunu köy halkına anlattığında köy halkı bunun sebebinin çınar ağacını kesmesinden dolayı olduğunu anlatır ve kestiği ağacı yerine götürüp koymasını ve lokma dökmesini

söyler.” (K13, Kişisel Görüşme, 20 Ağustos 2023).

Bunlar haricinde köye gelip, bu köylerde vefat eden dedelerin türbelerinin de ziyaret amaçlı kullanıldığı katılımcılar tarafından aktarılmıştır. Mülakat esnasında anlatılan, literatürde de bulunan Armut Dibi⁸ ziyaretgâhı araştırmacılar tarafından da ziyaret edilmiştir.

Mülakatlarımızda katılımcılar tarafından Türkçe ibadete ilişkin söylemler de olmuştur:

“Bizim köy Sünnî kesimin içinde kaldığı için Sünnîler ne yapıyorsa biz de aynısını yapıyoruz. Ama İstanbul’da aynı değil. İstanbul’da dualar Türkçe okunuyor. Ama Bayburt’ta cenazelerde okunan dualar Arapça okunuyor; hiç Türkçe yok. İstanbul gibi büyük şehirlerde dualarını Türkçe verir, sübhaneke de dâhil. Daha önce cemevlerinde Arapça okutuluyormuş fakat; bizler Türk’üz, Türkçe okuyacağız dedik ve Türkçe’ye geçtik. Ama Bayburt Sünnî kesimle iç içe olduğu için hâlâ Arapça okumaya devam ediyor.” (K3, Kişisel Görüşme, 17 Ağustos 2023).

“Bizler ezanın Türkçe okunmasını daha uygun görüyoruz. Allah bizlere diğer tarafta Arapça mı soruyor, Türkçe mi diye’ sorulunca ne cevap veriyoruz: Allah bütün dilleri biliyor! diyoruz. Madem Allah bütün dilleri biliyor, niye milleti sıkıştırıyorlar.” (K21, Kişisel Görüşme, 21 Ağustos 2023).

Yukarıda verilen mülakat bilgilerinde de açıkça ifade edildiği gibi Türkçe ibadete yönelik bir yaklaşım bulunmaktadır. Bu yaklaşımın yapılan mülakatlar esnasında yalnızca bir köyedeki katılımcılar tarafından dile getirildiğini de söylemeliyiz. Ancak köylerde yaptığımız gözlemler sonucunda cemevlerinde bulunan kitaplar arasında, katılımcıların iş yerlerinde veya evlerinde Kur’ân-ı Kerim’in aslı olmakla birlikte katılımcılardan Arapça okumayı bilen kimse ile karşılaşmadığımızı, katılımcıların Kur’ân-ı Kerim’le ilişkilerinin Türkçe mealler, açıklamalı Yasin kitaplarıyla sınırlı kaldığını belirtmemiz gerekmektedir. Yine köylerde bulunan kitaplar arasında Alevi tarihiyle ilişkili eserlerin genellikle Alevi dedeler tarafından kaleme alınmış kitaplardan oluştuğunu gözlemlerimiz sonucunda elde ettik. Köylerdeki kütüphanelerde Alevi dedeler, Şiîlikle ilişkili yazarlar tarafından kaleme alınan eserlerin var olduğunu söylemek mümkündür. Bunlara örnek olarak, Muhammed et-Ticanî es-Semavî, Mehmet Dişkiran, Cafer Sübhânî, Alevi Dedesi Mehmet Yaman gibi yazarlar; Ehl-i Beyt, Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma ile ilişkili kitaplar yoğunluktadır. Ancak yukarıda da belirttiğimiz gibi bu eserlerin dili Türkçe’dir.

1.3. Bayburt’ta Bulunan Cemevleri ve Dedelik Kurumu

Bayburt’ta bulunan Alevi köylerinin yedisinde cemevi bulunmakta, birinde ise köy konağı cem yapmak için de kullanılmaktadır. Cemevlerinden bir kısmının köy halkının kendi girişimleri ile yapıldığı, bir kısmının ise valilik desteği ile yapıldığı köy muhtarları tarafından dile getirilmiştir. Şehirde bulunan en eski cemevi, Yeniköy (eski ismiyle Mağara) köyünde halkın kendi yardımları ve köy derneğinin desteği ile

8 Harmanözü köyünün yukarı kesiminde bulunan armut ağacının dibinde büyük bir zatın yattığına inanılmaktadır. Anlatılanlara göre köylülere biri bu ağacın olduğu yere bir ahır inşa eder. Yapımının ardından kısa bir süre sonra ahırın olduğu bölgeye büyük bir çığ gelir ve ahır yıkılır. Bunun üzerine köylüler, orada bulunan zatın ahır gibi bir şeyin varlığına rıza göstermediğine inanır ve tekrardan ahır yapılmasına izin verilmez. Bunun üzerine bir daha o bölgeye çığ düşmediği bilgisi de katılımcılar tarafından aktarılır. Yine anlatılanlara göre ağacın dalından bir parça kesip, kendi bahçesine ekmek isteyen kişi, kestiği yerden kırmızı bir sıvının aktığını söyler. Kırmızı sıvının kan olduğuna kanaat getirilmesi üzerine yöre halkı ağacın etrafını koruma altına alır. (Yıldızoğlu, 2019, 77)

1996 tarihinde yapılmıştır. Diğer cemevlerinin de 2000’li yıllarda yapımına başlandığı bilgisi bizlere aktarılmıştır. Demirişik (eski ismiyle Çepe) ve Otlukbeli (eski ismiyle Doğanaslan) köylerinde ise eski ilkokulun, valilik izni ve iş adamlarının yardımıyla cemevine dönüştürüldüğü ifade edilmiştir.

Bayburt’un Alevi köylerinde cem ibadetini, cemevleri olmasına rağmen, dede olmadığı için düzenli olarak yapamadıkları, genelde Muharrem ayında yaptıkları cem ile yılı tamamladıkları dile getirilmiştir. Cem ibadetini genel olarak şu şekilde tanımlamışlardır:

“Perşembeyi cumaya bağlayan gece cem yapıyoruz. O gece gözcü vardır; bütün insanlara haber verir. Ondan sonra lokmalar pişirilir, kurbanı olan kurban keser, cemevine götürülür, dede gelir, duasını okur, rızalık alınır. Mesela küskünler varsa dara çekilir, yani gönül kırgınlığı veya maddi sıkıntısı varsa sıkıntılar giderilir. Karı koca birbirinden ayrı ise ceme giremez, hırsızlık yapan giremez, kul hakkı yiyen giremez, yalan söyleyen giremez, boşanmış olan da giremez, bunlar düşkün sayılır. Eğer barışmak istemeyen olursa cemden çıkartılır. Ondan sonra konuşma olur, Şah Hatâî’den deyişler okunur, semah dönülür, çıra yakılır Nur suresinin 34-35. ayetleri okunur. Ondan sonra dede hizmetini tamamlar, lokmalar dağıtılır, secdeler yapılır, secde duaları okunur ve cem tamamlanır.”

Genç nesillerin cem ibadetini ve erkânlarını öğrenebilmesi için televizyon ve internet aracılığıyla ibadetlerini öğrettikleri katılımcılar tarafından şu şekilde belirtilmiştir:

“Haftalık cem yapamadığımız için çocuklar kültürümüzü iyi öğrenemiyor. Televizyondan Cem TV açarak, perşembe günleri cem olduğu için çocuklarımıza cemi izletiyoruz.” (K22, Kişisel Görüşme, 19 Ağustos 2023).

Özellikle cemevlerinin haftalık aktif olarak kullanılmadığı ancak, cenaze törenlerinde, cenaze ve lokma dağıtımında verilen yemekler için ve yine bazı köylerde seçim zamanlarında da kullanıma açıldığı ifade edilmiştir.

İslam düşünce tarihi incelendiğinde siyasî ve itikadî mezheplerde Peygamber’e kadar uzanan bir soy silsilesi bulunmasına rağmen, babadan oğula, soyda veya Ocakzadelerde devam eden ya da seçim yoluyla değişen bir yetki/bir silsile anlayışı söz konusu değildir. Ancak Alevi düşünce yapısına bakıldığında dedeler böyle bir yetkiye sahiptirler. Dedelik kurumu, soy ile devam eden, seçimle değişen veya icazetle tayin edilen bir yapıdadır. (Kutlu, 2008, 34) Bayburt’ta yaşayan Alevilerin dedelik anlayışı, öğretilerde olduğu gibi kabul edilmiştir. Yapılan mülakatlarda dedelik kurumunun önemine dikkat çekilmiştir.

“Dedelik posttan gelir yani soydan gelir. Bu yüzden dede bulmak zorlaşıyor.” (K23, Kişisel Görüşme, 19 Ağustos 2023).

“Dede demek Ehl-i Beyt’in soyundan gelmektir. Ehl-i Beyt soyu kimdir? Hz. Ali Efendimizin soyundan gelen demektir. Hasan, Hüseyin Efendimizin soyundan gelen demektir.” (K24, Kişisel Görüşme, 17 Ağustos 2023).

Bayburt Alevileri ile yapılan görüşmelerde cem evlerine dede atanması talebi ile karşılaşmıştır. Vatandaşlar, cem ibadetini gerçekleştirmek için dedenin olmazsa olmaz olduğunu, kendi imkânları ile dedelerin başka şehirlerden getirmenin ekonomik olarak kendilerini zorladığını şu şekilde dile getirmişlerdir:

“Köyde dedemiz yok. Biz kendi imkânlarımızla dedenin masraflarını karşılayarak Erzincan’dan getiriyoruz. Hocalara verilen aylığın devlet tarafından dedelere verilmesi gerekiyor. Çünkü bu şekilde cemevimiz sürekli açık kalır ve ibadet etmek

istediğimiz zaman cem evini kullanabiliriz. Dedemiz bu şekilde dinî sohbetler yapar.” (K1, Kişisel Görüşme, 15 Ağustos 2023).

Alevilik nezdinde yapılan çalışmalarda cemevlerinin hukuki olarak dernek veya vakıf faaliyetleri çerçevesinde açılması, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından buralara maddi yardımda bulunmasının ve dedeleri görevli olarak atamalarının yasal olarak mümkün olmadığı dile getirilmiştir. (Kutlu, 2008, 86) Ancak Bayburt Alevilerinin yasal olarak mümkün olmasa da taleplerinin yerine getirilmesi noktasında ısrarcı olduklarını da belirtmemiz gerekmektedir.

Burada değinmemiz gereken bir nokta da Alevi Dedelere yönelik getirilen bir eleştiridir. Mülakatımız esnasında Dedelere ve otoritesine yönelik eleştiri, katılımcılardan yalnızca biri tarafından dile getirilmiştir:

“Eskiden dedeler Erzincan’dan gelirdi. Dede dediğin Ehl-i Beyt soyundan gelir. Şu an Dede kalmadı, Dede dediğin küsleri barıştırır, zenginden alır, fakire verir. Hak, hukuk ve adaletten yanadır. Dede raki içmez, dede dediğin el öptürüp para almaz.” (K24, Kişisel Görüşme, 17 Ağustos 2023).

Mülakatımıza katılan katılımcımız, Dedelerin özellikle para toplamasını, köylünün hayvanından almasını ciddi şekilde eleştirmiştir. Kendi babasının başından geçen hikâyeyi anlatarak, Dedelik kurumunun böyle olamayacağını ısrarla vurgulamıştır:

“Benim babam fakir bir insandı. Annem öldü, köye bir Dede geldi. Bizim Alevi töremizde cenaze namazında hocanın önüne Dede geçer. Çünkü Dede daha çok bilgilidir, Kur’ân’ı ezbere bilir. Dede hocanın arkasına geçmiş namaz kılarken, defnedip gelmişler; babam demiş ki neden böyle yaptın? Dede demiş ki; ‘Boşver!’ Babam demiş ki; ‘Boş ver olmaz. Senin yaptığın yanlış, bizim kültürümüze aykırı.’ Dede demiş ki; ‘Şu beyaz koyunu bana ver.’ Babam demiş ki; ‘Dede! Benim yedi tane koyunum, altı tane çocuğum var. Sana verip de ben ne edeyim?’ Babama demiş ki; ‘Sen görürsün!’ Yani beddua edecekmiş, böyle olmaz Dedelik!” (K24, Kişisel Görüşme, 17 Ağustos 2023).

Diğer katılımcılara kıyasla, bu katılımcının dedelik kurumunun geldiği noktaya yönelik yaptığı eleştiri, Alevi kültüründeki gelişimi, dönüşümü sağlaması bakımından önem taşımaktadır.

1.4. Bayburt’taki Alevilerin Kültürel Öğretisi ve Yaşama Etkisi

Alevilik kültürünün önemli bir parçası olan musahiplik (Kaplan, 2019, 207,208; Melikoff, 1993, 89-91; Üçer, 2011) Bayburt Alevileri tarafından da benimsenen bir öğretilerdir. Musahipliğe ilişkin köylerde genel olarak aynı söylemler bulunmaktadır.

“Köyümüzde musahiplik var. Musahiplik bizde çok ağırdır. Kardeşten öte demektir. Nikâh düşmez, musahip aileden demektir. Kirvelik de aynı şekilde. Hz. Muhammed Mekke’den Medine’ye hicret ederken muhacir ve ensarı daha iyi geçinmeleri için kardeş yapmıştır. Hz. Ali de diyor ki ‘Ey Allah’ın Elçisi beni kimle kardeş yapacaksın?’ Peygamber de diyor ki; ‘Ey Ali! Sen dünya, ahiret benim kardeşimsin!’ Bizim musahiplik bağımız oradan geliyor. Bizde musahiplik cemi de vardır. Musahipler aile olarak Dedenin karşısına çıkarlar, Dede onlara erkân yapar, musahipliklerini bağlar; dualarla, gülbanklarla, kurbanlarla sülale boyu bağlanırlar. Kız alma-verme kesinlikle olmaz.”

Musahiplik anlayışı kabul görmekle beraber, musahipliğin ağır şartları olması nedeniyle eskiye nazaran köylerde musahipliğin çok tercih edilmediği de ifade edilmiştir.

“Köy halkı musahipliğe ve kirvelige sıcak bakmıyor. Eğer aileler musahip olursa öz kardeşten daha ileri bir seviye oluyor. Yedi kuşak birbirimize kız alıp vermiyoruz, nikâh kıyılmıyor. Bunlar ağır şartlar.” (K25, Kişisel Görüşme, 24 Ağustos 2023).

Bu söylemlerden, Alevilik kültürünün önemli bir parçası olan musahipliğin, yeni nesil tarafından tercih edilmemesi, bu öğretiye dair geleneğin yavaş yavaş yok olması problemini de gözler önüne sermektedir.

Bayburt'taki Alevilik kültüründe kadınların konumuna ilişkin katılımcılar şu ifadelerde bulunmuşlardır:

“Kadınlar bizde daha serbesttir. Herhangi bir dışlanma söz konusu değildir. Kadınlar bizde ön plandadır, kadının meclisimizde söz hakkı vardır. Cennet annelerin ayakları altındadır.” (K17, Kişisel Görüşme, 23 Ağustos 2023).

“Bizde kadın erkek ayrımı yoktur. Kadın bizim inancımızda daha üstündür. Bir tarafta kadınlar bir tarafta erkekler ibadetimizi birlikte yaparız. Normal yaşantımızda da kadınlar bizim için değerlidir. Biz hangi kapıya gitsek kadın olsun erkek olsun bizim anamız bacımız kardeşimizdir. Bizde kötülük yok yetmiş iki milleti bir nazarda gören inanca sahibiz.” (K22, Kişisel Görüşme, 19 Ağustos 2023).

Kadın bir katılımcımızın ifadeleri de şu şekildedir:

“Kadınlar, Sünnîlere göre daha rahat bir hayat yaşıyorlar. Bizler rahat bir şekilde çarşıya gider, alışverişimizi yaparız. Bayburt merkezdeki kadınlar bizim kadar rahat değil. Bayburt kadınları daha çekimsiz oluyor. Fakat bizler daha rahat bir şekilde kendimizi ifade edebiliyoruz.” (K17, Kişisel Görüşme, 23 Ağustos 2023).

Köylerde yapılan mülakatlar sırasında kadınların Bayburt'taki kadınlar gibi erkeklerin olduğu kalabalık arasına girmediği, giyim-kuşam yönünden de Bayburt'taki Sünnî kadınlara benzer bir kıyafet tarzını (burada çarşaf ve ehram kastedilmemektedir) benimsediklerini söyleyebiliriz.

Bayburt Alevileri tarafından “telli Kur’ân” olarak kabul edilen saz kültürüne bağlılık olduğu, ancak saz çalan kişi sayısının oldukça azaldığı, insanların eskisi gibi saz çalmaya heveslenmediğine yönelik bilgiler katılımcılar tarafından aktarılmıştır. Gittiğimiz köyler arasında yalnızca birinde katılımcı, saz çalmış ve Alevi deyişlerinden okumuştur.

1.5. Sünnî Bayburt Halkıyla Olan İlişkiler

Bayburt'un ziyaret ettiğimiz ve konumuzu oluşturan sekiz köyü haricinde kalan 162 köy, Sünnî'dir. Genel halk kitlesi olarak karşımıza katı muhafazakâr insanlar çıkmaktadır. Bu muhafazakârlığın en önemli göstergelerinden biri de kadınların giydiği ehramdır. (Elpe, 2015, 699) Bayburt'ta insanlar geçimlerini daha çok hayvancılık, arıcılık ve tarım ile sağlamaktadır.

Bayburt Alevileri ile olan görüşmelerde Sünnî halk ile olan ilişkileri sorulduğunda şu cevaplar ile karşılaşmaktayız:

“Bayburt Sünnî halkı ile aramız çok iyi. Sadece kız alıp vermiyoruz, diğer açıdan herhangi bir sıkıntımız yok.” (K1, Kişisel Görüşme, 15 Ağustos 2023; K13, Kişisel Görüşme, 20 Ağustos 2023; K9, Kişisel Görüşme, 18 Ağustos 2023; K12, Kişisel Görüşme, 20 Ağustos 2023).

“Sünnî köylerle ilişkilerimiz tarih boyunca iyi. Birbirimizin düğünlerine ve cenazelerine gidilir. Herhangi bir dışlanma olmadı, olmaz. Bayburt merkeze gittiğimizde onlar bizim inanç ve kültürlerimize, bizler de onların inanç ve ibadetlerine

saygı duyarız. Ramazan ayında Bayburt merkeze indiğimizde bir şey yemeyiz, içmeyiz.” (K24, Kişisel Görüşme, 17 Ağustos 2023).

“İlişkilerimiz çok iyi. Okuma oranı arttıkça birbirimizin kültürüne saygı artıyor. Alevilikte bir tek Sünnîlerle kız alıp verme yok. Fakat geçmişte bir oğlan, bir Sünnî kızı seviyor. İstemeye gidiliyor, fakat kızı vermiyorlar oğlan ise kızı kaçırıyor. Bayburt’un Serenli köyünde yaşanıyor bu hadise. Eskiden Alevi ve Sünnî karışıkmiş bu olaydan sonra Aleviler o köyden çıkıyor, köyde şu an yaşayan Alevi kalmadı.” (K18, Kişisel Görüşme, 16 Ağustos 2023).

Mülakatlarımız sırasında Bayburt’ta Alevi-Sünnî köyler arasında kız alıp vermenin hâlâ gerçekleşmediği, her katılımcı tarafından dile getirilse de İstanbul, Ankara gibi şehirlere göç eden kimseler için böyle bir durumun olmadığı, Sünnîlerle Aleviler arasında kız alınıp verildiği belirtilmiştir.

Köyde cemevi olmadığından cem yapmak için köy konağını kullanan Kıratlı (eski adıyla Herortu) köyünde, diğer köylerin aksine aynı zamanda bir cami bulunmaktadır. Köye yıllar önce atanan Sünnî cami imamı, köyden Alevi bir ailenin kızı ile evlenmiştir. Mülakatlarımız esnasında evlilik istisnası olarak yalnızca bu örnek ile karşılaşmıştır.

“Kız alıp vermiyoruz, eskiden biraz daha mesafeli olsak da artık o mesafe kapandı. Köyde değil de dışarıya göçmüş olan aileler, Sünnîlerden kız alıp, kız verebiliyorlar. Köydeki Sünnî imama kızını köylülerden biri verdi. Herkes neden verdin bu Sünnî’ye dese de imam, köyde sevildi, sayıldı. Ticari ve komşuluk ilişkilerimiz Sünnî köylerle de iyi gidiyor.” (K18, Kişisel Görüşme, 16 Ağustos 2023).

Katılımcıların anlattığı şu hikâye de Aleviler ve Sünnîler arasındaki ilişkinin gidişatını göstermesi bakımından önem taşımaktadır:

“10 sene önce 5 ila 6 yaş aralığında bir kız çocukla babası çarşıya iniyor. Ramazan ayındayken, çocuğun canı su çekiyor (bir başkasının anlatımına göre de çikolata) ve çarşıda bulunanlar o kız çocuğuna kızıyorlar su içtiğinden dolayı. Zihniyet değişmediğinden dolayı sorunlar yaşıyoruz. Ama bunu yeni nesil sayesinde daha güzel şekilde, iyi şeyler yaşayarak aşıyoruz, aşacağız.” (K14, Kişisel Görüşme, 22 Ağustos 2023).

Katılımcılardan dinlediğimiz münferit olaylar dışında (kız kaçırma ve küçük kızın su içmesi) herhangi bir çatışmanın yaşanmadığını belirtmemiz gerekmektedir. Esnaflık yapan kesimde de komşuluk ilişkilerinde de herhangi bir dışlamanın olmadığı katılımcılar tarafından açıkça ifade edilmiştir. Bayburt nüfusu ve köylerin demografik yapısı göz önünde bulundurulduğunda Alevi köylerin azınlıkta olduğunu, bu köylerdeki kişilerin de çoğunluğunun yaz aylarında yurtdışından veya başka illerden gelen kimselerden oluştuğunu söyleyebiliriz. Araştırmamızın ana hedeflerinden biri Sünnî Bayburt halkı ile olan ilişkide herhangi bir ötekileştirme durumunun olup olmadığını tespit etmektir. Ancak araştırmamız nihayete erdiğinde, herhangi bir çatışma ya da ötekileştirmenin olmadığını gözlemlenmiştir.

Sonuç

Sünnî bir şehir olan Bayburt’ta, -azınlık konumunda bulunan- sadece sekiz köyden oluşan Aleviler çalışmamızda inanç, ibadet, kültür, Sünnî halk ile ilişkiler bağlamında incelenmiştir. Yapılan mülakatlar sonucunda elde ettiğimiz bulgular şunlar olmuştur:

- Bir köy haricindeki köylerde cemevi bulunmasına rağmen, Bayburt Alevileri ekonomik zorluklarla birlikte cem ibadeti için Dede getirememekte, bu da yalnızca Muharrem ayında cem yapılmasına neden olmaktadır. Yılda bir defa

cem yapmak durumunda kalan halk, ibadetlerinden ve cemaatten uzak kalmakta, gelecek nesillere inançlarını aktarmakta zorluk çekmektedirler.

- Yaşayan Dede bulunamaması da Alevi inanç, erkân ve ritüellerinin yerine getirilmesini zorlaştırmaktadır.
- Sözlü kültürle inançların aktarıldığı köylerde, Aleviliğin inançsal boyutunun yok olma riskiyle karşı karşıya geldiğini söylememiz gerekmektedir.
- Köylerde bulunan kitaplar arasında İslam düşüncesinin birinci el kaynaklarından ziyade ikinci hatta çoğunlukla modern araştırmaların bulunması, Alevilerin yalnızca taraflı eserleri okudukları izlenimini uyandırmaktadır. Anlatılan hikâyelerin ilmî değer taşıyıp taşımadıkları tartışma konusudur. Türkçe ezan ve ibadete yönelik talep, Aleviliğin siyasi boyutu olduğunu da göstermektedir.
- Kendilerini İslam'a ve Hz. Peygamber'e bağlı bir topluluk görmelerine rağmen ibadet anlamında mesafeli ve serbest bir yaklaşım devam etmektedir.
- Musahiplik gibi kültürel anlayışlarının insanlara ağır/zor gelmesinden ötürü yeni nesil tarafından benimsenmemesi, saz çalma, deyiş söyleme anlayışının da rağbet görmemesi, Alevilik kültürünün aktarımı noktasında sorun teşkil etmektedir.
- Sünnî Bayburt halkı ile ilişkilerin toplumsal düzeyde gayet olumlu devam ettiği, birbirleri arasında yalnızca kız alıp verme noktasında ayrılığın sürdüğü görülmektedir. Yeme-içme, ticaret yapma, komşuluk ilişkileri yönünden sorun olmadığı gözlemlenmiştir.

Bu tespitler göz önünde bulundurulduğunda; Bayburt'ta Aleviliğin yalnızca ziyaretgâh gibi yerlerde dua edilen, ibadet ve erkândan kopulan, yeni nesillere aktarımında oldukça sorunlar barındıran bir durumda olduğunu söyleyebiliriz. Kanaatimizce kültürün ve inancın yok olma ihtimali, başka türlü Alevilik şekillerinin türemesine ya da inançsızlığa evrilmesine neden olacaktır. Dile getirilen riskler karşısında neler yapabileceğine yönelik çok boyutlu çalışmalar yapılması elzemdir.

Kaynaklar

- B. Merriam, Sharan. *Nitel Araştırma Desen ve Uygulama İçin Bir Rehber*. çev. Selahattin Turan. Ankara: Nobel Yayınları, 3. Baskı., 2018.
- Babür, Yusuf. "Erzincan'da Bulunan İki Alevi Ziyaretgâhi: Kırklar Makamı ve Sultan Seydi (İnançlar, Anlatılar)". *IV. Uluslararası Alevilik Ve Bektaşilik Sempozyumu (18-20 Ekim 2018 Ankara) Bildiriler Kitabı*. ed. Orhan Kurtoğlu - Ayşe Çamkara Enginer. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Kültürü Açısından Hacı Bektaş-ı Velî Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2018.
- Banaz, Şaban. "Çorumlu Caferilemiş Alevilerin Caferileşme Süreçleri ve Temel İnanç Esasları". *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi* Güz/95 (2020), 169-198.
- Bodrogi, Krisztine Kehl. *Kızılbaşlar/ Aleviler*. çev. Oktay Değirmenci - Bilge Ege Aybudak. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2017.
- Bozkuş, Metin. *Sivas ve Çevresinde Yaşayan Alevilerin İnançları*. Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1999.
- Dalyan, Murat Gökhan. *Adıyaman Alevileri (Tarih ve Kültür)*. Elazığ: Asos Yayınları, 2022.
- Demir, Oğuzhan Ömer. "Nitel Araştırma Yöntemleri". *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. İstanbul: Alfa Yayınları, 4. Baskı., 2014.
- Ekinci, Mustafa. *Anadolu Aleviliği'nin Tarihsel Arka Planı*. İstanbul: Beyan Yayınları, 2. Baskı., 2010.
- Elpe, Ebru. "XIX. Yüzyıldan Günümüze El Sanatları". *XIX. Yüzyıldan Günümüze Bayburt Sempozyumu*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi, 2015.
- Erkân, Ümit. *16. Yüzyıl Osmanlı'da Kızılbaş Ayaklanmaları*. Ankara: Araştırma Yayınları,

2016.

- Kaplan, Doğan. *Yazılı Kaynaklarına Göre Alevilik*. Ankara: TDV Yayınları, 5. Baskı., 2019.
- Kutlu, Sönmez. "Aleviliğin Dinî Statüsü: Din, Mezhep, Tarikat, Heterodoksi, Ortodoksi ya da Metadoksi". *İslam Mezhepleri Tarihi El Kitabı*. ed. Hasan Onat - Sönmez Kutlu. Ankara: Grafiker Yayınları, 2012.
- Kutlu, Sönmez. *Alevilik-Bektaşilik Yazıları Aleviliğin Yazılı Kaynakları Buyruk, Tezkire-i Şeyh Safi*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2. Baskı., 2008.
- Maden, Fahri. "Hızır Belief in Alevism-Bektashism and Alevi-Bektashi Lodges, Tomb and Ocaks Named as Khidr (Hıdır)". *Journal of Alevism-Bektashism Studies* 0/14 (01 Haziran 2017), 119-162. <https://doi.org/10.24082/abked.2016.14.006>
- Melikoff, Irene. *Uyur İdik Uyardılar Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları*. çev. Turan Alptekin. İstanbul: Cem Yayınevi, 1. Baskı., 1993.
- Onat, Hasan. "Kimlik-Teoloji İlişkisi Bağlamında Alevilik-Bektaşilikle İlgili Kimlik Tartışmaları Üzerine". *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* 1 (2009), 18-31.
- Subaşı, Necdet. "Anadolu Aleviliği Üzerine". *Bilimname : Düşünce Platformu* 1/1 (2003), 175-195.
- Tanrıverdi, Ali. "Anadolu Alevi Geleneğinde Kutsalların Bir Derlemesi: Adıyaman Örneği". *Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi* 3/5 (2018), 139-158.
- Tuğrul, Talip. *Tunceli Aleviliğinde İnanç ve İbadet (Sarı Saltık Ocağı Örneği)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2006.
- Turan, Ahmet - Üçer, Cenksu. "Bir Alan Araştırmasının Anatomisi: 'Tokat Yöresi Alevileri, Tarihiçesi, İnançları, Örf ve Adetleri'". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 20/20-21 (2005), 35-67.
- Üçer, Cenksu. *Alevilikte Musahiblik*. Ankara: Araştırma Yayınları, 2011.
- Ünlüsoy, Kamile. *Anadolu'da Hz. Ali Tasavvurları (XII.-XVI. Yüzyıllar)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 3. Baskı., 2020.
- Üzüm, İlyas. "Kızılbaş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 25/546-557. Ankara: TDV Yayınları, 2002.
- Üzüm, İlyas. *Tarihsel ve Kültürel Boyutlarıyla Alevilik*. İstanbul: İSAM Yayınları, 3. Baskı., 2007.
- Yıldırım, Ali - Şimşek, Hasan. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları, 12. Baskı., 2021.
- Yıldız, Harun. "Alevilik'te İnanç, İbadet/ Erkânlar ve Ahlakî Boyut". *Alevilik Bektaşilik Tarihi, Dinî, Sosyal ve Güncel Boyutlarıyla*. Ankara: Bilay Yayınları, 1. Baskı., 2021.
- Yıldızoğlu, Hümeyra. *Bayburt İli Halkbilimi ve Etnografyası*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.

Extended Abstract

Although Alevism is thought of as a uniform society, it is revealed through research that Alevism, which has spread to many cities and regions, has different ideas from each other. Studies on the segments that live and perpetuate the culture and belief are critical regarding authenticity and seeing the reflections in practice. Most of Bayburt's population is Sunnite-Hanafi, and a small portion is Alevi. Issues such as the impact of Alevism on religious life, its reflection on human relations, and its permeation into the city's structure have not been investigated in qualitative and quantitative studies. This study answers many questions, such as revealing the cultural and social ties of the people living in 8 Alevi villages in Bayburt province with the Alevi faith, evaluating the way of communication with Sunni people, and transferring the faith to future generations. Qualitative research was used as a methodology in Bayburt Alevism. Among qualitative data collection methods such as observation, interview, and document analysis, the interview method was used in this study. Thus, the findings on Alevi's situation in Bayburt were presented realistically and holistically. In this study, by the qualitative research method, the experiences of Alevi, how they interpret themselves, how they construct their world, and how they attribute meaning to their experiences were tried to be understood. Following the primary purpose of this method, Alevism is defined from the perspective of Alevi in Bayburt, not the researcher.

For the study, Alevi villages in Bayburt were visited, and information about religious life, beliefs, and culture was obtained from the participants through interviews with the people there. In the interviews we conducted, we tried to reveal the social transformations Bayburt Alevis experienced and their interactions with their culture through in-depth analysis within the framework of semi-structured questions. Permission was obtained from the participants during the interviews. These interviews consisted of general questions such as their knowledge about Alevism, their teachings from the past, and the use of written sources. After the general questions, the interviews were elaborated with questions such as the difficulties Alevis face in social life in Bayburt province, whether they have experienced religious and cultural transformation, and whether there is interaction with other Alevi cultures. The study population was determined to be the local Alevi people living in Bayburt and the expatriate Alevi people who come to Bayburt in the summer months, considering the frequency of occurrence, sensitivity, and mass size. The participants within this population were selected using the “snowball sampling” method. With snowball sampling, the researcher chooses the situation close to reaching them.

The questions about Alevis’ beliefs, worship, culture, and relations with the Sunni Bayburt people revealed that they are not very different from other Alevi cultures regarding beliefs and worship and continue to transmit their teachings to future generations through oral culture. Although there are cemevi in the villages, the lack of a trained Dede in the community due to the connection of the Dedelik institution with lineage has emerged as the most significant factor in Bayburt Alevis’ inability to fulfill their beliefs and worship. It has been observed that Bayburt Alevis, who are more indifferent and indifferent towards beliefs and worship, have not been able to maintain their culture as before. This situation has allowed the younger generations to grow up with an attitude far from Alevi culture. It has been observed that Bayburt Alevis has a rich heritage in pilgrimage sites, and almost every village has a pilgrimage site attributed with sacredness. In their relations with the Sunni Bayburt people, there are no problems; they have tolerance-based neighborly relations, and only marriages between the two groups do not take place. As a result of the study, it has been determined that Bayburt Alevism is in a situation where prayers are offered only in places such as visitation centers, worship, and rituals are broken, there are problems in its transmission to new generations, and the culture and belief face the risk of extinction. In our opinion, the possibility of the disappearance of culture and belief will lead to other forms of Alevism or the evolution of disbelief.